

A könyv egyszeri végig olvasása meggyőz mindenkit arról, hogy Endrődi czélját, a népszerűsítést elérni nem tudta. És pedig azért, mert egyfelől azokat a benyomásokat mondja el, a melyek benne keletkeztek az írók olvasása alatt, tehát egyéni, subjectiv nézeteket, másfelől pedig azért, mert ezek a benyomások az olvasóban csak hangulatot keltenek, de semmi tényleges ismeretet nem nyújtanak. Ennek következtében az, a kinek nincs annyi ismerete az irodalomból, mint a mennyit egy középiskolát végzett ifjútól kívánunk, nem nyer semmit. Az ilyen olvasó élvezheti az Endrődi szép, virágos és gyönyörködtető stílusát, de nem magát az irodalmat. Új és megkapó hasonlatokban akarja magyarázni pl. a Petőfi költészetének éltető erejét s átalakító hatását, de a ki nem ismeri a Petőfi előtt való lírát, alig tudja megérteni a hasonlatot. Az ilyen olvasó előtt ezek a különben értékes dolgok nem érnek semmit. Magyarázni kívánja Kemény Zs. lelkületét s írói jellemét, de a magyarázat még több kérdést vet fel az olvasó lelkében a nélkül, hogy nehányat megfejtene. Az írók műveiből csak ott idéz nehány szót, a hol az illető író fogyatékoságát akarja bemutatni. Ilyen módszere pedig nem lehet az irodalomtörténetírónak; nem különösen akkor, ha népszerűsíteni akar.

Hanem ha van az embernek meglehetősen irodalmi ismerete s meg akar ismerkedni azzal, hogy egy költő elődei közül kit szeret leginkább s miképen gondolkozik róluk, ha nem ismeretszerzés, hanem szórakozás végett forgatja valaki: bizonyos, hogy vonzó olvasmányt kap, a mely kívánságot támaszt lelkében, hogy mélyebben és tartalmasabban nézzen bele a kor, az írók lelki világába, hogy műveiket olvassa. S utóvégre ez sem kicsinylendő érdem. Úgy hiszem, hogy *ilyen* alakban e művet a franczia közönség sem forgatja nagy haszonnal s ennél fogva alapos átdolgozás után kellene a franczia kiadást megszerkeszteni, mert így oleum et operam perdidi.

A könyv Beöthy Zsoltnak, a magyar műpróza mesterének van ajánlva.

Kristóf György.

A biblia és talmud encyklopédiája.

Dr. J. *Hamburger*, Real-Encyclopädie des Judentums (előbb: für Bibel und Talmud). Abteilung III. Supplement V. Strelitz i. M. 1900.

Ide s tova fél évszázadja, hogy ez a hirénél mégis csak jobb encyklopedia megindult, hogy egy tagadhatatlanul meglevő hézagot töltsön be a zsidóság irodalmában. E hosszú idő alatt módosult az eredeti tervezet is, mely szerint a műnek 2 osztálya, egy bibliai s egy talmud volt (ca. 1100. és 1330. lap), míg a 3 első supplementum együtt 490. lap) vegyesen tartalmazott mindkét osztályba való cikkeket. A IV. és V. pótfüzet aztán (138. és 146. lap) III. osztály cím alatt megkezde a talmudi korszak után való idők feldolgozását. Ez a rész azonban nem lesz oly terjedelmes, mint a másik kettő.

A mint már jeleztük, a munka nem minden körben örvend egyforma népszerűségnek. Sokan kétségbe vonták megbízhatóságát és meg kell adni, hogy állításait nem mindig támogatja a megkívánt bizonyítékokkal. Szemére vetették szerzőnek különösen, hogy a keresztény forrásokat nem használta fel kellőképen; de másfelől el kell ismerni, hogy a zsidó irodalomban való nagy jártasságánál fogva az e nemű, nem mindenki számára hozzáférhető literaturát megfelelő módon kiaknázta és a benne található bő anyagot jól áttekinthető formában összehordva állítja elénk. Haszonnal fogják tehát e munkát forgathatni mindazok, a kik különösen a zsidóság bibliai és talmudi korabeli régiségeiről hamarjában felvilágosítást óhajtanak szerezni, a nélkül, hogy forrástanulmányokra idejük vagy módjuk volna.

A legújabb füzet egész sorát tartalmazza az érdekes és tanulságos cikkeknek. Ezek nagyobbbrészt a diaspora jelesebb férfainak életrajzai, melyek egyúttal hivatva vannak képét adni a zsidó tanok, a tudomány és irodalom fejlődésének a talmud utáni korban. Kiemelendők különösen a grammatikusok és exegeták közül Jehuda Chajug és Jona ibn Ganach (Abulwalid), a héber tudományos grammatika megalapítói és a keresztény körökben is ismert és népszerű Abrahám ibn Ezra, a Kimchiek és Elia Levita. A költők közül Kalir, az első zsinagogai piutok (költemények) szerzője, ibn Gabirol, Mózes ibn Ezra és Jehuda Halevi, a spanyol arabs korszak klasszikus költői (az utóbbit Heine révén boldogult Erzsébet királyasszonyunk is megismerte és megkedvelte), a kik Makai és mások fordítása révén a magyar irodalomban is ismeretessé váltak, Alcharisi, a kit Finály Henrik az Erdélyi Irodalmi Társaságban is bemutatott és Immanuel, Dante barátja, a kinek Pokla modorában ő is irt egy költői művet. Az arisztotelikus filozófiával megegyezést kereső vallásbölcsezők közül a más összefüggésben említett Ibn Gabirolon és Jehuda Halevin kívül Ibn Daud és Majmúni, az egész középkori zsidó irodalom legkimagaslóbb alakja, a keresztények között is elismert Levi ben Gerson, továbbá Crescas és Albo. Meg van beszélve a nevezetes talmudtudósok egész sora, közöttük Karo József, az ismert Sulchan Arúk, a zsidó egyházjog compendiumának szerzője. Nem hiányoznak az államférfiúi minőségben működött kiválóbb férfiak sem, mint Chaszday ibn Saprút, a ki horvát és magyar zsidók útján levelezett a kazarak zsidó királyával, továbbá Abrabanel Izsák, a ki egymás után minisztere volt a portugál, a kasztíliai és a nápolyi királynak és Don Josef Naszi, naxosi herceg. Tárgyalva van a kritikai irány egyik legelső képviselője a zsidó tudományban, Asarja dei Rossi, a hittestvérei igazaiért oly lelkesen munkálkodott tudós Manasse ben Izrael és Mendelssohn Mózes, a ki a zsidóságot a modern európai kultúrába bevezette. Ezenkívül röviden be vannak mutatva a jelesebb karata-írók és tudósok is. Mindezen majd rövidebb, majd hosszabb életrajzok igen jól áttekinthető formában

vannak összeállítva és a külső biografikus adatok mellett felsorolják az illető műveinek bibliografiáját azok tartalmának rövid megjelölésével és az író több oldalú jelentőségének feltüntetésével.

A cikkek kisebb része az, mely összefoglaló címek alatt egyes fontosabb történeti és vallási jelenségek lefolyását és méltatását tartalmazza. Ezek közül kiemelendők a zsidóság és kereszténység között fennálló controversiának a középkor modorában történt megnyilatkozásával foglalkozó cikkek (apologia, apostaták, disputációk). Találunk még a füzetben a géonok (babyloniai zsidó iskolafők) jelentőségét, működési körét, névsorát és irodalmát bemutató cikket és még néhány más is. Ez utóbbi cikkek különben inkább pótlásul szolgálnak a hasonló tartalmú előző füzethez, míg a jelen füzet a következővel együtt, mely alkalmasint a most N betűig folytatott életrajzsorozatot befejezni fogja, nem igen felel meg a *re il*-encyklopedia fogalmának. Mindent összevéve, a munkának ez a III. osztálya már nem oly nagy igényű többé, mint az előző kettő. *Dr. Eisler Mátyás.*

Adressbuch der Bibliotheken der Oesterreich-ungarischen Monarchie.

(*Schriften des Oesterreichischen Vereines für Bibliothekwesen*). Wien, 1900. Carl Fromme. 8° VI., 573+5. l.

A bécsi cs. és kir. egyetemi könyvtár két tisztviselőjéről, *dr. Johann Bohatta* és *dr. Michael Holzmann*tól a fenti cím alatt érdekes szakmunka jelent meg az osztrák közoktatásügyi miniszter anyagi és erkölcsi támogatásával az osztrák-magyar monarchia könyvtáraitól.

Szerzők a leghitelesebb források után dolgoztak, a mennyiben közvetlenül a könyvtárakhoz, mintegy 4000 osztrák és magyar, magán és nyilvános könyvtárhoz kérdőíveket küldtek szét s az ezekre küldött adatokból állították össze a munkát.

1673 osztrák és magyar könyvtárt sorol fel a munka s adja azoknak hivatalos nevét és pontos címét. Föltünteteti az egyes könyvtárak nagyságát külön számítva a nyomtatott műveket, incunabulumokat és kéziratokat, s az összeget, mely könyvvásárlásra évenként rendelkezésükre áll. Tájékoztást nyújt használhatóságukról s végül röviden elmondja az egyes könyvtárak történetét s felsorolja a tisztviselőket. A munka két részre oszlik.

Az első az osztrák könyvtárakkal foglalkozik. 1003 kisebb-nagyobb könyvtárról szól, melyek közül 167 Bécsben van. Bécsnek s egyszersmind Ausztriának is legnagyobb könyvtára a cs. és kir. udvari könyvtár, melyben 600,000 kötet nyomtatott mű, 7000 incunabulum, 24,000 kézirat és 300,000 rézmetszet van. Évi dotációjá 62,450 korona. Ezután következik a cs. és kir. egyetemi könyvtár, melynek 540,660 könyve van. Évi dotációjá 70,000 korona.